

Kadernota duurzaamheid 2017 - 2025

Februari 2017

Er vinden momenteel in Nederland ingrijpende en onomkeerbare veranderingen plaats zonder dat ze door iedereen worden opgemerkt. We zitten als het ware in het (stille) oog van de orkaan. Veel maatschappelijke systemen kantelen. Oude waarden zoals economisch rendement en winst op kortere termijn worden ingewisseld voor duurzaamheid.

Boek "Oog van de orkaan"
Professor Jan Rotmans

1	SAMENVATTING	4
2	NAAR EEN NIEUW MEERJARENPROGRAMMA	7
2.1	INLEIDING	7
2.2	URGENTIE	7
2.3	OPBRENGST WERKCONFERENTIES RAAD EN DUURZAME DORPEN	7
2.4	OPBOUW KADERNOTITIE	8
	.....	8
3	WAAR STAAT DALFSEN?	9
3.1	MEERJARENPROGRAMMA DUURZAAMHEID.....	9
3.2	WAT IS NODIG OM ENERGIENEUTRAAL IN 2025 TE HALEN?	10
3.3	ANDERE BELEIDSVELDEN	11
3.4	GEMEENTELIJKE DUURZAAMHEIDSINDEX (GDI).....	11
4	TRENDS EN BELEIDSONTWIKKELINGEN	12
4.1	ENERGIETRANSITIE	12
4.2	CIRCULAIRE ECONOMIE	12
4.3	LANDELIJK	12
4.4	PROVINCIAAL	13
4.5	SAMENWERKINGSREGIO	13
4.6	GEMEENTELIJK	14
5	WAAR WILLEN WE NAAR TOE?	15
5.1	INLEIDING	15
5.2	DEFINITIE DUURZAAMHEID	15
5.3	MISSIE GEMEENTE DALFSEN	15
5.4	AMBITIE	15
5.5	DOELEN EN THEMA'S	18
5.6	LOOPTIJD EN TECHNOLOGISCHE ONTWIKKELINGEN	21
6	PARTNERS, VERANTWOORDELIJKHEDEN, ROLLEN	22
6.1	DUURZAME DORPEN	22
6.2	BEDRIJVEN	22
6.3	MAATSCHAPPELIJKE INSTANTIES	23
6.4	VERANTWOORDELIJKHEDEN	23
7	PROCES	24
7.1	INPUT WOORDVOERDERS RAADSFRACTIES 15 DECEMBER 2017	24
7.2	MIDDELEN	24
7.3	FINANCIËN	24
7.4	PARTICIPATIE.....	25
7.5	PLANNING.....	25

1 Samenvatting

Onze wereld is aan het veranderen. Meegaan in deze veranderingen is essentieel om onze planeet leefbaar te houden voor onze samenleving en de toekomstige bewoners. De gemeente Dalfsen omarmt de veranderingen en wil zich hiervoor maximaal inzetten. De afgelopen jaren zijn belangrijke stappen gezet. In deze kadernotitie zijn de stappen voor de komende jaren beschreven. Dit vormt de basis voor uitwerking in het beleids- en uitvoeringsplan duurzaamheid.

De missie voor duurzaamheid is:

Een leefbare gemeente Dalfsen, nu en in de toekomst.

De bijbehorende ambitie is tweeledig:

Koploperschap: we willen in de landelijke kopgroep blijven of komen op een aantal aanspreekbare duurzaamheidsthema's.

Energie in balans: we willen dat onze gemeente zoveel mogelijk overschakelt op lokale duurzame energie. Dit betekent dat we versneld afstappen van aardgas, maximaal energie besparen en ons energieverbruik zoveel mogelijk lokaal duurzaam opwekken. De ambitie vullen we in met vier verbeterdoelen.

Verbeterdoel: Minder energiegebruik

Nu: We verspillen nog veel energie. Veel woningen zijn matig geïsoleerd, apparaten en machines slurpen onnodig veel stroom en verlichting staat onnodig aan.

Straks: Door een slimmere en efficiëntere aanpak hebben we minder energie nodig.

Concreet:

- In 2025 zijn alle gemeentelijke panden goed geïsoleerd. Onze apparaten, verlichting en machines zijn energiezuinig.
- In 2025 zijn de maatschappelijke panden en particuliere woningen ook goed geïsoleerd
- We zetten meer in op voorlichting en handhaving voor bedrijven (Wet Milieubeheer).
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om energiebesparing te stimuleren.
- We communiceren en delen continu informatie over nut, noodzaak en voordelen van energiebesparing (+educatie)

Verbeterdoel: Meer duurzame energie

Nu: We gebruiken teveel fossiele energie. Aardgas gebruiken we voor het verwarmen van onze gebouwen. We rijden op diesel en benzine. Onze energiecentrales verstoken veel steenkool en aardgas.

Straks: Onze energiebehoefte gaan we duurzaam opwekken, bijvoorbeeld met zonnepanelen, biovergisting, warmte/koude-opslag, warmtepompen, waterstof (vervoer) of windenergie.

Als randvoorwaarde bij het laatste thema geldt al enkele jaren dat de plaatsing van grote windturbines in de gemeente stopt na realisatie van de drie geplande turbines in windpark Nieuwleusen. Kleine windmolens met een hoogte tot 15 meter zijn wel mogelijk (onder voorwaarden op agrarisch bestemde percelen).

Concreet:

- Vanaf 2019 wordt het gemeentelijke elektriciteitsverbruik duurzaam opgewekt
- Vanaf 2020 is het maatschappelijke elektriciteitsverbruik duurzaam opgewekt
- In 2025 zijn alle gemeentelijke panden gasloos en energieneutraal.
- Gemeentelijke nieuwbouwplannen zijn gasloos en energieneutraal.
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om klein- en grootschalige duurzame energieproductie te stimuleren.
- We communiceren en delen informatie over nut , noodzaak en voordelen van eigen duurzame energieproductie en gasloos bouwen (+educatie).
- In 2025 maken alle gemeentelijke voertuigen gebruik van duurzame energie.
- In 2018 is laadpalenbeleid voor de gemeente vastgesteld.
- In 2025 is een regionaal- en lokaal netwerk van stimulerende (snel)fietsvoorzieningen aangelegd.

Verbeterdoel: Meer lokale kracht

Nu: De gemeente lanceert duurzaamheidsprojecten vanuit overheidsdoelstellingen.

Straks: De veranderingen voor een leefbare toekomst worden door de gehele samenleving opgepakt. Van onder op en minder geregisseerd door multinationals en overheden. Duurzame initiatieven van inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven zijn essentieel. We willen samenwerken.

Concreet:

- We bieden onze kennis en ons netwerk aan voor duurzame initiatieven.
- We zoeken buiten onze gemeentegrenzen naar subsidies, innovatie en samenwerking.
- We stellen een jaarlijks projectbudget beschikbaar voor duurzame initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven uit onze gemeente.
- We stellen een fonds en/of garanties beschikbaar om duurzame initiatieven mogelijk te maken.

Verbeterdoel: Meer circulair

Nu: Onze grondstoffen raken uitgeput. We halen ons voedsel uit alle hoeken van de wereld. Ook vervuilen we onze omgeving met chemische stoffen en zwerfafval.

Straks: Om Dalfsen nu en in de toekomst leefbaar te houden moet niet alleen gekeken worden naar energie. Lokale productie en hergebruik is de nieuwe norm.

Concreet:

- In 2020 wordt 90% van het gemeentelijke en huishoudelijk afval gerecycled.
- We communiceren en delen informatie over nut , noodzaak en voordelen van lokale duurzame producten en recycling (+educatie).
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om hergebruik van bedrijfsafval te stimuleren.
- We werken actief mee aan duurzame initiatieven die de lokale water- en voedselkwaliteit verbeteren.
- We stimuleren lokale productie.

De doelen en bijbehorende acties worden SMART-uitgewerkt in een beleids- en uitvoeringsplan. Tevens wordt ieder doel in die fase financieel onderbouwd.

2 Naar een nieuw meerjarenprogramma

2.1 Inleiding

De looptijd van het Meerjarenprogramma Duurzaamheid 2014-2015 is verstreken. Er is de afgelopen periode veel gedaan, zowel in het realiseren van hernieuwbare energie als in het op gang brengen van beweging, denk aan het verduurzamen van woningen.

De aanloop naar het opvolgende duurzaamheidsplan 2016-2017 kende struikelblokken. De aanpak van de afgelopen jaren blijkt te weinig meetbare CO₂-stappen op te leveren. Dat levert vragen op. Waarom lukt het niet op de huidige manier? Houden we vast aan de oude absolute ambitie van CO₂-neutraal in 2025 voor de hele gemeente? Welke inspanningen zijn daarvoor nodig? En wat gebeurt er als we de ambitie meer richten op resultaat en beweging en minder op absolute cijfers? In verschillende sessies met raadsleden, duurzame dorpen en college leidde dit tot waardevolle inzichten. Tegelijkertijd liepen de projecten van het uitvoeringsprogramma 2016-2017 onverminderd door. We staan niet stil, maar hebben nieuwe kaders nodig voor de toekomst om de huidige disbalans tussen ambitie/definitie enerzijds en zichtbare opbrengsten anderzijds weg te nemen.

Proces

Het beste staat soms het goede in de weg. De gesprekken van het afgelopen jaar tussen raad, duurzame dorpen en het college leken af en toe de 'heilige graal' als doel te hebben.

Er zijn waarschijnlijk meerdere goede wegen om van Dalfsen een duurzamere gemeente te maken. Die goede wegen worden uitgangspunt van het nieuwe meerjarenprogramma.

2.2 Urgentie

Of duurzaamheid urgent is, mag geen vraagteken meer zijn. De huidige 'fossiele' samenleving brengt schade toe aan mens, natuur en klimaat. Om de opwarming van de aarde onder de 2 graden Celsius te houden, zou de CO₂-uitstoot in twintig jaar 80% naar beneden moeten. Nieuwe metingen van de dikte van het poolijs van afgelopen najaar vertellen een nog ernstiger verhaal.

Vervuilde stoffen in de lucht zijn daarnaast direct van invloed op onze gezondheid.

Tel daar bij op dat het huidige energiesysteem kwetsbaar is door de afhankelijkheid van politiek-economisch instabiele landen. In eigen land is de eindigheid van de Groninger gasbel (verwachting: vijftien jaar) reden om in hoog tempo van fossiele- naar hernieuwbare energie over te gaan.

Wereldwijd is duurzame energie in opkomst: reden om aan te nemen dat aanhaken ook voor de economie verstandig is. Landen als China en Duitsland hebben hierin al een flinke voorsprong op Nederland.

Haaks hierop staat het gegeven dat op dit moment slechts 2% van de Nederlanders de omschakeling van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie urgent lijkt te vinden (SCP-rapport naar burgerperspectieven).

2.3 Opbrengst werkconferenties raad en duurzame dorpen

Zoals gezegd hebben de werkconferenties in voor- en najaar van 2016 niet de heilige graal opgeleverd. Wat wel als opbrengst gerekend kan worden is het gedeelde urgentiebesef. De waarde hiervan wordt gemakkelijk onderschat in een gemeente als Dalfsen, waar dit besef al jaren aanwezig is. Het is immers de basis van het hele duurzaamheidsbeleid en zonder urgentiebesef gaat veel energie verloren in het overtuigen en meenemen van college, raad en andere actoren.

De discussie tijdens de conferenties ging over de *manier waarop* we als gemeente aan duurzaamheid gaan werken. Technisch, gericht op cijfers, zien we het als proces waarin we steeds meer partijen meenemen, of gaan we ons specifieke thema's richten?

Lokale economie, zelfvoorzienendheid, circulair denken, de gemeente als goede voorbeeld, energie besparen en duurzaam opwekken, goed communiceren, isolatiecampagnes, scholen betrekken en ook de thema's energie, mobiliteit, voedsel en water van de duurzame dorpen hebben stuk voor stuk potentie.

Waar het college in november 2016 alleen een weerslag van de ideeën aan de raad heeft gepresenteerd, heeft het college voor deze kadernota een missie, ambitie en concrete doelen uit de conferenties gefilterd, die in het beleids- en uitvoeringsplan praktisch uitgewerkt zullen worden.

2.4 Opbouw kadernotitie

In deze notitie beschrijft hoofdstuk 2 waar we op dit moment staan als gemeente. In hoofdstuk 3 staan de trends en beleidsontwikkelingen. Hoofdstuk 4 vormt de kern van de notitie. Hier staat waar we naar toe willen, met missie, ambitie en concrete doelen. In hoofdstuk 5 worden de partners en verantwoordelijkheden omschreven. Hoofdstuk 6 ten slotte gaat over het proces van de totstandkoming van de kadernotitie, de middelen en de planning.

Samenvattend

De looptijd van het bestaande duurzaamheidsbeleid zit erop. In de aanloop naar de kaders voor het nieuwe beleid is door de gemeenteraad en de duurzame dorpen nagedacht over het nieuwe duurzaamheidsbeleid. Het college heeft een missie, ambitie en concrete doelen uit de conferenties gefilterd, die in het beleids- en uitvoeringsplan praktisch uitgewerkt zullen worden.

3 Waar staat Dalfsen?

3.1 Meerjarenprogramma Duurzaamheid

Het lopende Meerjarenprogramma Duurzaamheid had vijf speerpunten:

Duurzaam (T)huis

Onder de noemer Duurzaam (T)huis zijn veel instrumenten ingezet om woningeigenaren in beweging te krijgen richting het verduurzamen van hun woning. Zo'n beweging is niet goed meetbaar, maar wel essentieel om uiteindelijk tot resultaat te komen.

Duurzaam Bedrijf

Het blijkt lastig om bedrijven te verleiden energiebesparende maatregelen te nemen. Er vindt daarom geleidelijk aan een omslag plaats van stimuleren en verleiden naar handhaving. Verduurzaming van bedrijven moet in een later stadium opgaan in het reguliere milieutoezicht. Via de Omgevingsdienst IJsselland wordt geprobeerd hier handen en voeten aan te geven. De Omgevingsdienst zorgt voor verbinding tussen het stimulerende en toezichthoudende spoor.

Duurzame Energie

In 2015 had 14,13% van de kleinverbruikers in Dalfsen zonnepanelen, landelijk gezien ligt dit percentage op 1,28%. In 2015 hebben de kleinverbruik-aansluitingen in totaal 5.909.262 kWh opgewekt. Dit betekent een opgesteld vermogen van 6.600 kWp, oftewel 6,6 MWp.

In het Meerjarenprogramma Duurzaamheid 2014-2015 is gesteld dat we in 2025 ca. 60 MW aan zonne-energie gerealiseerd willen hebben. Dit betekent ongeveer 50 hectare aan zonnepanelen. Omdat niet alle daken geschikt zijn, zijn ook opstellingen op maaiveld nodig. Inmiddels zijn we betrokken bij twee concrete initiatieven voor zonneparken, waarvan er één in Lemelerveld en één in Dalfsen komt. Aanvragen voor meer (grote) zonnenvelden in het buitengebied zijn in behandeling en zien er kansrijk uit.

Nieuwleusen Synergie is bezig met de voorbereiding voor de plaatsing van 3 windmolens met een minimaal vermogen van 3 MW. Op dit moment lopen de nodige procedures (bestemmingsplan, MER, etc.) om realisatie van de 3 windmolens mogelijk te maken.

Naast deze grote molens zijn er inmiddels ook kleinere exemplaren op de markt. Ons bestemmingsplan buitengebied biedt hiervoor mogelijkheden op agrarisch bestemde percelen.

Greendal Vergisting (Veldhoeveweg) heeft als doel het rendabel maken van biogas in de landbouw door vergisting met een groot aandeel kippenmest. Daarbij is sprake van een kringloop, omdat deel van het vergistingsproces weer wordt aangewend voor algenproductie. De algen op hun beurt zijn bedoeld als kippenvoer. De biogastinstallatie streeft er naar jaarlijks 11,5 miljoen kWh elektriciteit te leveren.

Duurzame mobiliteit

In het nieuwe GVVP blijven autokilometers belangrijk. Dat is inherent aan een plattelandsgemeente, waar voorzieningen en openbaar vervoer niet dekkend zijn. Stimuleren van andere vervoerwijzen en daarnaast het verduurzamen van moeilijk te vermijden autokilometers zijn uitgangspunt in het GVVP.

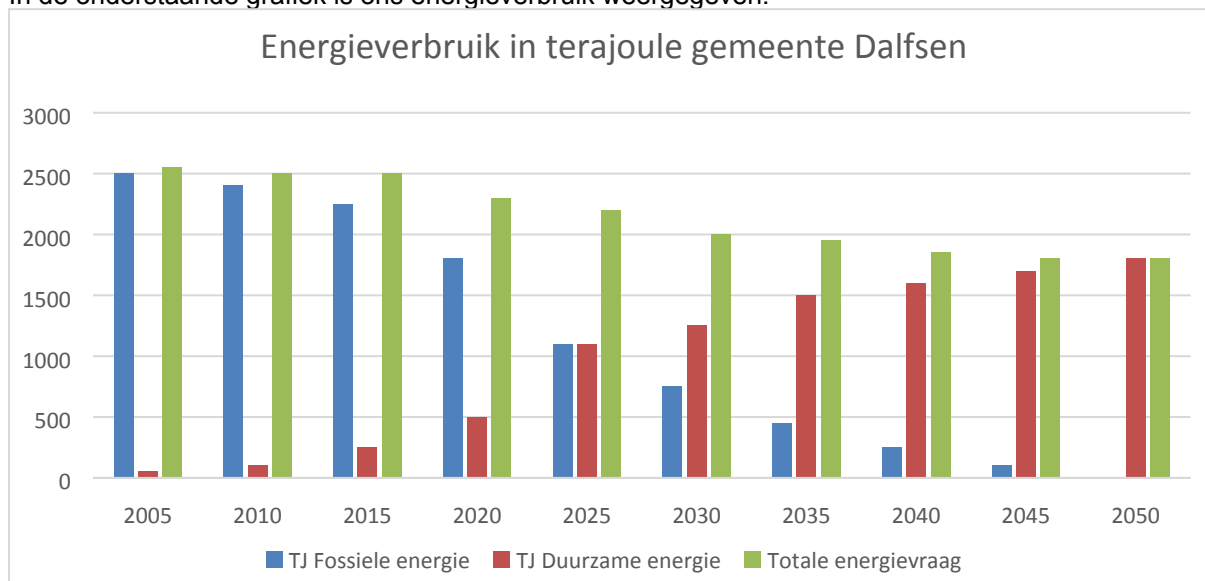
Hier hoort het faciliteren van elektrisch rijden bij (opstellen laadpalenbeleid), maar ook de aanschaf van twee elektrische dienstauto's voor de gemeentelijke organisatie en de overstap van diesel naar GTL door de buitendienst (2016 - 2017).

Gemeentelijke organisatie

Alle college- en raadsvoorstellen hebben een duurzaamheidsparagraaf gekregen, zodat het thema duurzaamheid integraal meedraait. De gemeentelijke gebouwen krijgen energieneutraal als opdracht mee bij bouw of verbouw. Hier is op verschillende manieren uitwerking aan gegeven, denk aan de warmtepomp en zonnecollectoren bij cichoreifabriek en Witte villa en het gemeentehuis. Op dit moment zijn de gemeentewerf en het middengebied in Nieuwleusen in ontwikkeling richting energieneutraal. Er is een voorzichtige beweging naar het principe van 'total cost of ownership'.

3.2 Wat is nodig om energieneutraal in 2025 te halen?

In de onderstaande grafiek is ons energieverbruik weergegeven.

In de tabel is te zien dat het aandeel fossiele energie (blauw) richting 2050 terugloopt naar nul, terwijl het aandeel duurzame energie (rood) groeit naar het niveau van de totale energievraag van onze gemeente.

Hernieuwbare energie

Volgens de Klimaatmonitor scoort Dalfsen gemiddeld op nieuwe energie in vergelijking met het Nederlands totaal. Uitzondering is zonnestroom per inwoner – daar scoort Dalfsen met 500 MJ per inwoner veel hoger dan gemiddeld.

Terugblik

De afgelopen 10 jaar schommelt ons energieverbruik rond 2.500 terajoule (TJ). Deze hoeveelheid energie is vooral opgewekt met fossiele brandstoffen.

Het aandeel duurzame energie is in die tijd langzaam gestegen naar circa 10% (250 TJ).

De windmolens bij Nieuwleusen en de groei van het aantal zonnepanelen hebben deze stijging hoofdzakelijk veroorzaakt.

De hoeveelheid energiebesparing is minimaal. In de uitgesplitste cijfers is alleen een significante daling zichtbaar bij overheidsgebouwen (-10 TJ). Hoofdoorzaak is waarschijnlijk het nieuwe gemeentehuis met WKO-systeem en zonnepanelen. Ook is een kleine tijdelijke daling zichtbaar bij het energieverbruik van verkeer tijdens de afgelopen crisis. Momenteel is hier het energieverbruik weer op het oude niveau.

Toekomst

De komende decennia zal het energieverbruik flink wijzigen. Over de snelheid en omvang bestaat veel discussie. De voorspellingen van de landelijke en provinciale overheid zijn globaal doorgerekend voor de gemeente Dalfsen. Door energiebesparing daalt de totale energievraag naar 1.800TJ (-28%).

In 2025 is het aandeel duurzame energie ongeveer gelijk aan fossiele energie (beide 1.100 TJ).

Als de trends in gelijke mate doorzetten dan wordt in 2050 alle energie in onze gemeente duurzaam opgewekt.

Ergieneutraal in 2025?

Om het aandeel fossiele energie in 2025 te compenseren, zal dus 1.100 TJ extra moeten worden opgewekt via lokale initiatieven. Dat komt overeen met ongeveer 60 grote windmolens of 350 hectare zonnepark. Deze aantallen komen bovenop de autonome groei van duurzame energie.

3.3 Andere beleidsvelden

Duurzaamheid raakt als thema binnen de gemeente vooral de beleidsvelden milieu, water, afval, groen, ruimtelijke ordening, beheer openbare ruimte, verlichting, gebouwenbeheer, verkeer, maar ook grotere uitvoeringsprojecten als het middengebied in Nieuwleusen en de ontwikkeling van het Waterfront.

Leerpunt is dat het duurzaamheidsaspect al in de planfase in beeld moet zijn.

Anderzijds leveren aanpalende beleidsvelden bijdragen aan een duurzame gemeente en de reductie van CO₂. Aansprekende voorbeelden zijn gasloos bouwen, de overstap naar schone diesel voor buitendienstvoertuigen en duurzaam groenbeheer en –verwerking.

3.4 Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI)

Volgens de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI) wordt duurzaamheid gevormd door de thema's 'Mens en maatschappij', 'Economie' en 'Milieu en energie'. Onze gemeente staat op plaats 23 in de GDI van 2016. Dat is hoog op het totaal van 390 gemeenten.

Dalfsen scoort in de GDI 2016 vooral hoog op de thema's 'Mens en maatschappij' en 'Economie'. Kijkend naar duurzame thema's Milieu en Energie vinden we Dalfsen op plaats 199. Dat is een krappe middenmootscore.

Samenvattend

De ambitie van de afgelopen jaren stond in het teken van CO₂-reductie. In de jaarlijkse CO₂-monitoring was onvoldoende terug te vinden van de Dalfser inspanningen. Dat kan enerzijds verklaard worden door de manier van rekenen en anderzijds door de vermenging van beïnvloedbare- en niet beïnvloedbare CO₂-gehaltes.

Op de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI) is voor onze gemeente binnen de thema's Milieu en Energie nog winst te halen.

4 Trends en beleidsontwikkelingen

4.1 Energietransitie

Er zijn verwachtingen dat duurzame energie binnen vijftien jaar niet langer alternatief is, maar de hoofdstroom vormt. Deze verschuiving van fossiele naar duurzame energie noemen we de energietransitie. Dit houdt ook een overgang van een CO₂-economie naar een CO₂-vrije economie in. De productie en verdeling van energie gaat niet langer centraal, fossiel en top-down, maar decentraal, schoon en van onderop.

Deze beweging is al een tijd in ontwikkeling. Van een fase van zoeken, leren en experimenteren kunnen we nu overgaan tot selectie (wat werkt) en opschalen.

(Verandering van tijdperk – Nederland kantelt – Jan Rotmans)

Wat dit voor Dalfsen betekent

Wat in onze gemeente in ieder geval lijkt te werken, is de ontwikkeling van wind- en zonne-energie door lokale initiatiefgroepen. Decentraal, schoon en van onderop in de praktijk gebracht. Nieuwleusen, Dalfsen en Lemelerveld werken allemaal aan lokale opwek. Daarnaast merkt de gemeente dat ook ontwikkelaars interesse krijgen in deze markt. Dat uit zich in recente verzoeken om mee te werken aan grootschalige zonnevelden. Als gemeente met een relatief grote oppervlakte kunnen we in de toekomst rekenen op meer initiatieven.

De keuze van de raad om niet meer windturbines toe te staan dan de drie in windpark Nieuwleusen betekent dat de ambitie van een CO₂-/energieneutrale gemeente in 2025 volledig ingevuld moet worden met zon, kleinschalige wind en biomassa. Dat maakt het halen van die ambitie in 2025 lastig, zoals de tabel in hoofdstuk 3 aangeeft.

4.2 Circulaire economie

Tijdens de raadsconferentie bij Mooirivier is circulaire economie als kans genoemd. De circulaire economie kan gedefinieerd worden als een economie die groei mogelijk maakt door grondstoffen langer en hoogwaardiger in de economie te houden. Afvalmanagement omvormen naar grondstoffenmanagement is een duidelijk voorbeeld. Sluitende kringlopen zorgen voor een beperking van vervoersstromen en leveren zo ook indirect een bijdrage aan CO₂-reductie.

Hoe dit in Dalfsen werkt

De ontwikkeling naar een meer circulaire economie kan in Dalfsen op lokale schaal handen en voeten krijgen. Voortbouwen op en versterken van de eigen krachten zijn de basis. Bij het zoeken naar de beste mix tussen zelfvoorzienendheid, deeleconomie, afvalloze regio en industriële symbiose (dat rest- en bijproducten van het ene bedrijf grondstof zijn voor het andere) is de rol van de duurzame dorpen belangrijk.

(Bron: Circulaire economie – van wens naar uitvoering Raad voor de leefomgeving en infrastructuur)

4.3 Landelijk

Het Klimaatakkoord van Parijs is een belangrijke meetlat. Alle 195 ondertekenende landen hebben in december 2015 dit verdrag ondertekend, dat de uitstoot van broeikasgassen moet terugdringen. De landen doen hun best om de gemiddelde temperatuur op de aarde niet meer dan 2 graden Celcius te laten stijgen. Wetenschappers zijn het erover eens dat een gemiddelde stijging van meer dan 2 graden de klimaatsystemen op aarde ernstig verstoort.

In Nederland is in 2013 met 47 partijen het Energieakkoord gesloten. De rijksoverheid heeft zich tot doel gesteld in 2020 14% van de verbruikte energie duurzaam op te wekken, uitgroeiend naar 16% in 2023. Daarvoor zijn met marktpartijen en maatschappelijke organisaties afspraken gemaakt en vastgelegd in het Energieakkoord.

De Energieagenda die minister Kamp in december 2016 heeft gepresenteerd beschrijft het einddoel van een CO₂-vrije samenleving in 2050 en de route daarnaartoe.

Landelijke energiedoelstellingen voor 2020

- 30 procent CO₂-reductie ten opzichte van 1990
- een aandeel hernieuwbare energie van 14 procent
- een jaarlijkse energiebesparing van 2 procent vanaf 2011

De noodzaak om over te schakelen naar een duurzame energievoorziening en aanvullende inspanningen op het gebied van de energietransitie te plegen is hiermee duidelijk. Nederland moet nu voorsorteren op een transitie naar een duurzame energievoorziening. Doet Nederland dit niet, dan zal op termijn de economische concurrentiepositie en de werkgelegenheid onder druk komen te staan.

4.4 Provinciaal

De provincie heeft in het programma Nieuwe Energie Overijssel (NEO) voor Overijssel een toekomstbeeld voor ogen waarin in 2035 de bijdrage van duurzame energie aan het totale energieverbruik 35% is. Er is een scenario gemaakt dat de energieopgave tot 2023 beschrijft. In dat scenario is de energievraag met ruim 6% afgenomen door besparingsmaatregelen. Van het resterende energiegebruik komt in 2023 20% uit hernieuwbare bronnen.

De provinciale Omgevingsvisie en –verordening regelt hoe de energietransitie ruimtelijk ingepast mag worden. Belangrijk hierin is de Ladder van Zon – een instrument dat beperkend kan werken omdat het voorrang geeft aan de mogelijkheden voor zon op daken, boven die van panelen op maaiveld. Daarnaast zijn de mogelijkheden voor wind verruimd. Molens hoeven niet langer in clusters van vier geplaatst te worden en kansen in Nationale Landschappen en EHS worden onderzocht.

Wat dit voor Dalfsen betekent

De ambitie van de afgelopen jaren om CO₂-neutraal te zijn in 2025 gaat verder dan de landelijke doelstellingen. De provinciale doelen richten zich op besparing en verduurzaming van energie. De verschillende stimuleringsregelingen van Rijk en provincie die voortvloeien uit de ambities kunnen aantrekkelijk zijn voor gemeente, inwoners en bedrijven. Voor inpassing van duurzame opwek is maatwerk binnen ruimtelijke kaders de uitdaging.

4.5 Samenwerkingsregio

Nieuwe Energie Noord-West Overijssel NWO)

Duurzame energieopwekking heeft meer kans op regionaal niveau dan op lokaal niveau. De gemeente Dalfsen erkent het belang van de regio voor duurzaamheid en heeft de laatste jaren de samenwerking met de omliggende gemeenten gezocht.

Samen met Zwartewaterland, Steenwijkerland en Staphorst is gekeken naar de mogelijkheden voor een Energieregio en met Ommen en Hardenberg is intensief samengewerkt aan het verder ontwikkelen van Duurzaam (T)huis. Staphorst, Dalfsen en Zwartewaterland hebben samen een Energieloket opgezet, dat momenteel uitgebreid en verbeterd wordt.

Hoewel de direct meetbare resultaten van de samenwerking zijn tegengevallen, zijn de vier gemeenten van mening dat initiatiefnemers, ondernemers en markt wel in beweging zijn gebracht. In het najaar van 2015 is besloten de samenwerking tussen de vier gemeenten voort te zetten. Er zijn 13 projecten benoemd, die tijdens een workshop met de stuurgroep en projectgroep van dit samenwerkingsverband als prioriteit naar voren zijn gebracht. Naast projecten voor het verduurzamen van woningen zijn ook bio-energie, zon en kleinschalige wind onderwerp.

4.6 Gemeentelijk

Dalfsen heeft in 2008 met het Meerjarenprogramma Klimaat en Duurzaamheid 2009-2012 aangegeven verder te willen gaan dan het landelijke en het provinciale streven door de volgende doelstelling te verwoorden:

Het doel van het klimaat en duurzaamheidsbeleid van de gemeente Dalfsen is een CO₂-neutraal Dalfsen in 2025.

Concrete kaders hierbij zijn:

- _ 2010: een CO₂-neutrale gemeentelijke organisatie
- _ 2015: CO₂-neutraliteit met de omvang van het energieverbruik van alle huishoudens
- _ 2020: CO₂-neutraliteit met de omvang van de volledige gebouwde omgeving
- _ 2025: een volledig CO₂-neutraal Dalfsen

Hierbij is ook aangegeven dat dit een erg ambitieuze doelstelling is. De achterliggende meerjarenprogramma's lieten al in 2010 zien dat de doelen voor 2010 en 2015 niet gehaald gingen worden. Op basis van autonome berekeningen (rapport DWA) is gebleken dat 2050 een realistischer beeld schetst van de mogelijkheden om CO₂-neutraliteit te bereiken (zie ook tabel hoofdstuk 3).

Het Dalfser duurzaamheidsbeleid ligt vast in het Meerjarenprogramma Duurzaamheid en in ruimtelijke plannen en –afspraken.

Voor zon en wind volgt dit in grote lijnen de provinciale kaders uit de Omgevingsvisie. Maatwerk is belangrijk in het benutten van kansen in de ruimtelijke omgeving.

Wat windturbines betreft heeft de provincie bevestigd dat Dalfsen met de plaatsing van drie extra windturbines voor windpark Nieuwleusen voldaan heeft aan de provinciale inspanningseisen voor wind.

Samenvattend

Voor duurzame opwek worden de doelstellingen uit Nieuwe Energie Overijssel van de provincie voor Dalfsen een deelopgave. Besparing van energie enerzijds en het vergroten van het aandeel duurzame energie is uitgangspunt. Productie en distributie van nieuwe energie willen we decentraal, schoon en van onderop in de praktijk blijven brengen. Als gemeente met een vrij grote oppervlakte zijn we aantrekkelijk voor ontwikkelaars van zon en wind. In Dalfsen zijn de geldende (beleids)uitgangspunten voor zon gunstiger dan die voor grootschalige wind. Dit laatste blijft beperkt tot de plaatsing van drie windturbines in het buitengebied van Nieuwleusen via Nieuwleusen Synergie. Ons succesvolle afvalbeleid is een stevige pijler onder circulair denken. Dit bouwen we uit.

5 Waar willen we naar toe?

5.1 Inleiding

In de meerjarenprogramma's van de afgelopen jaren was CO₂-neutraal in 2025 de Dalfser ambitie, die stamt uit 2008. Een absolute benadering en een ambitie met voor- en nadelen. De verschillende manieren van rekenen, de invloeden van buiten de gemeente, maar ook de middelen waarmee het college de opdracht te lijf ging bleken al na enkele jaren niet toereikend. 'Ja' tegen CO₂-neutraal in 2025 en 'nee' tegen bijvoorbeeld meer windturbines, gekoppeld aan een jaarlijks uitvoeringsbudget voor duurzaamheid van € 100.000,- per jaar, is een ingewikkelde opgave gebleken.

Toch bleef de basis tot op heden onveranderd, met steeds opnieuw de conclusie dat 2025 niet gehaald ging worden.

Aanvullend bleek, ook tijdens de werkconferenties, dat CO₂ een moeilijk begrip is. Wanneer we luisteren naar onze inwoners, gaat duurzaamheid niet over CO₂, maar over thema's als een schone leefomgeving, de toekomst van onze (klein)kinderen, over windmolens en zonnepanelen, elektrisch vervoer, woningsisolatie en kostenbesparing.

Het college wil de komende periode aan de slag met een plan waarin inwoners zich herkennen. Met een plan waarin ambitie, doelen en uitvoering in evenwicht zijn met kaders en middelen.

Daarvoor wordt de brede definitie van duurzaamheid leidend, vertaald in ambitieuze doelen en projecten die voor deze specifieke gemeente zinvol en beïnvloedbaar zijn. Het streven naar CO₂-reductie verdwijnt niet, maar wordt gekoppeld aan energie in bredere zin en verschuift van hoofdambitie naar uit te werken doelen.

5.2 Definitie duurzaamheid

Duurzaamheid gaat uit van de huidige behoeften die de mensen op de aarde hebben en hoe die in de toekomst ontwikkeld kunnen worden, zonder dat de mensen (people), het milieu (planet) of de economie (profit) in gevaar komen.

“Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van de toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen”

(World Commission on environment and Development van de Verenigde Naties in het rapport “Our Common future”)

5.3 Missie gemeente Dalfsen

De missie van de gemeente op het gebied van duurzaamheid sluit aan bij deze definitie.

Een leefbare gemeente, nu en in de toekomst.

5.4 Ambitie

De ambitie is tweeledig: Dalfsen wil een koplopergemeente blijven en toewerken naar energie in balans.

Koplopergemeente

Willen we als gemeente volgend zijn of zien we meer in een voortrekkersrol? De werkconferenties en de voorgaande meerjarenprogramma's ademen een duidelijke voorkeur voor de koplopersrol. Als koploper benut een gemeente nieuwe kansen en houdt autonomie over hoe duurzaamheid vorm krijgt. Denk in dit verband aan bijvoorbeeld prestatieafspraken met de provincie over locatie en vermogen van hernieuwbare energie – daarover beslissen we als gemeente graag zelf.

Of een gemeente koploper is, uit zich in specifieke projectresultaten. Voor een overallbeeld is tijdens de raadscommissievergadering in november de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI) aangehaald. Alle gemeenten in Nederland worden in de GDI jaarlijks onderling vergeleken op duurzaamheidsthema's.

Gemeentelijke duurzaamheidsindex (GDI)

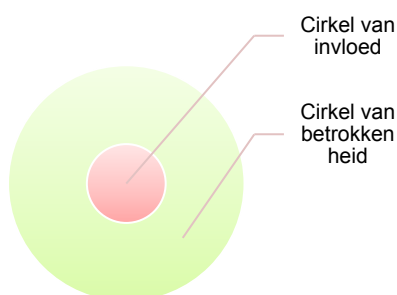
De gedachte achter de GDI is dat blijvende vooruitgang alleen mogelijk is als we de ontwikkeling naar welzijn van de mens gelijk op laten gaan met ontwikkeling naar welzijn van de omgeving van de mens.

Gemeentelijke Duurzaamheidsindex

Volgens de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI) wordt duurzaamheid gevormd door de thema's 'Mens en maatschappij', 'Economie' en 'Milieu en energie'.

Dalfsen scoort in de GDI 2016 hoog op de thema's 'Mens en maatschappij' en 'Economie'. Juist in Milieu en Energie is nog veel te winnen. Stijgen op de indicatoren van dit thema wordt de inzet voor het duurzaamheidsbeleid van de komende jaren.

Lijstjes hebben scorebordjournalistiek als risico. Impulsief, reactief handelen, kortetermijndenken - dat past een beetje bij lijstjes. Het past niet bij duurzaamheid. Als gemeente willen we focussen op langetermijndenken en proactief zijn. We weten dat veranderingen in de samenleving niet ontstaan doordat de gemeente ze in een beleidsplan zet. De cirkel van invloed en betrokkenheid laat het onderscheid zien.

(Sean Covey – zeven eigenschappen die jou succesvol maken)

We voelen ons betrokken bij alle thema's van de GDI, maar concentreren onze inzet op de onderdelen waar we invloed op hebben.

Invloed gaat over onszelf, over standpunten, keuzen en reacties.

Betrokkenheid gaat in het geval van de GDI bijvoorbeeld over inwoneraantal, luchtkwaliteit, (natuur)oppervlakte, maar ook dat we een plattelandsgemeente zijn waar voor voorzieningen kilometers gemaakt moeten worden. Dat zijn zaken die we niet kunnen veranderen.

Thema GDI Milieu en Energie	Invloed	Programma
Afval	Ja	Milieu en duurzaamheid
Energie en uitstoot woningen	Ja	Milieu en duurzaamheid
Hernieuwbare energie	Ja	Milieu en duurzaamheid
Vervoer	ja v.w.b. gemeentelijke (dienst) voertuigen	Verkeer, Milieu en duurzaamheid
Waterkwaliteit	minimaal	Water
Natuuroppervlakte	minimaal	Groen en landschap
Luchtkwaliteit	minimaal	Milieu en duurzaamheid

Afval, energie en uitstoot bebouwde omgeving, hernieuwbare energie en in mindere mate vervoer zijn wel beïnvloedbaar. Deze thema's vertalen we naar beleidsdoelstellingen.

Energie in balans: besparen en duurzaam opwekken.

Energieneutraal of CO2-neutraal?

Energieneutraal betekent dat binnen de gemeente evenveel energie wordt opgewekt als er gebruikt wordt. CO2-neutraal betekent dat alle opgewekte energie CO2-neutraal wordt opgewekt, of dat de CO2-uitstoot tot nul wordt gecompenseerd (door bomen of groen bijvoorbeeld) binnen de eigen gemeentegrenzen.

Strikt genomen hebben we de afgelopen jaren 'CO2-neutraal' als 'energieneutraal' in de praktijk gebracht, door ons vanuit de Trias Energetica te richten op energiebesparing en duurzame opwek. Vanuit de duurzame dorpen is een kanttekening tegen 'energieneutraal' geplaatst.

In theorie kan energieneutraal bereikt worden met fossiele opwekbronnen, zo lang die bronnen maar binnen de gemeentegrenzen staan. CO2-neutraal zit meer op het spoor van schone energie en/of compensatie.

De mogelijkheid van fossiele opwek kan uit energieneutraal geweerd worden door de toevoeging van 'duurzaam'.

Energieneutraal betekent dat binnen de gemeente evenveel energie duurzaam wordt opgewekt als er gebruikt wordt.

We kiezen ervoor de term 'energieneutraal' verder te gebruiken.

Energieneutraal spreekt meer aan dan CO2. We sluiten er ook mee aan bij het programma NEO van de provincie.

De aanpak richting energieneutraal blijft de Trias Energetica, zoals ook in de voorgaande meerjarenprogramma's duurzaamheid het geval was.

Trias Energetica

Energie besparen, energie duurzaam opwekken en de (nog) niet te vermijden fossiele brandstoffen zo efficiënt en schoon mogelijk gebruiken.

5.5 Doelen en thema's

De weg naar het realiseren van de ambities kleden we aan met verbeterER-doelen (ER = afgeleid van een model voor projectmanagement) en concrete doelen.

VerbetER-doelen zijn doelen die een ideaal aangeven en waarvan moeilijk te bepalen valt of ze echt gehaald zijn. Voorbeelden van verbeterER-doelen: betER, snellER, grotER.

Concrete doelen maken het eenvoudig en eenduidig opstellen en controleren van doelstellingen mogelijk.

Het schema op de volgende pagina geeft inzicht in de verbeterER- en concrete doelen en de relatie met ambitie en uitvoeringsprojecten.

Verbeterdoel: **Minder** energiegebruik

Nu: We verspillen nog veel energie. Veel woningen zijn matig geïsoleerd, apparaten en machines slurpen onnodig veel stroom en verlichting staat onnodig aan.

Straks: Door een slimmere en efficiëntere aanpak hebben we minder energie nodig.

Concreet:

- In 2025 zijn alle gemeentelijke panden goed geïsoleerd. Onze apparaten, verlichting en machines zijn energiezuinig.
- In 2025 zijn de maatschappelijke panden en particuliere woningen ook goed geïsoleerd.
- We zetten meer in op voorlichting en handhaving voor bedrijven (Wet Milieubeheer).
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om energiebesparing te stimuleren.
- We communiceren en delen continu informatie over nut, noodzaak en voordelen van energiebesparing (+educatie)

Verbeterdoel: **Meer** duurzame energie

Nu: We gebruiken teveel fossiele energie. Aardgas gebruiken we voor het verwarmen van onze gebouwen. We rijden op diesel en benzine. Onze energiecentrales verstoken veel steenkool en aardgas.

Straks: Onze energiebehoefte gaan we duurzaam opwekken, bijvoorbeeld met zonnepanelen, biovergisting, warmte/koude-opslag, warmtepompen, waterstof (vervoer) of windenergie.

Als randvoorwaarde bij het laatste thema geldt al enkele jaren dat de plaatsing van grote windturbines in de gemeente stopt na realisatie van de drie geplande turbines in windpark Nieuwleusen. Kleine windmolens met een hoogte tot 15 meter zijn wel mogelijk (onder voorwaarden op agrarisch bestemde percelen).

Concreet:

- Vanaf 2019 wordt het gemeentelijke elektriciteitsverbruik duurzaam opgewekt
- Vanaf 2020 is het maatschappelijke elektriciteitsverbruik duurzaam opgewekt
- In 2025 zijn alle gemeentelijke panden gasloos en energieneutraal.
- Gemeentelijke nieuwbouwplannen zijn gasloos en energieneutraal.
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om klein- en grootschalige duurzame energieproductie te stimuleren.
- We communiceren en delen informatie over nut, noodzaak en voordelen van eigen duurzame energieproductie en gasloos bouwen (+educatie).
- In 2025 maken alle gemeentelijke voertuigen gebruik van duurzame energie.
- In 2018 is laadpalenbeleid voor de gemeente vastgesteld.
- In 2025 is een regionaal- en lokaal netwerk van stimulerende (snel)fietsvoorzieningen aangelegd.

Verbeterdoel: Meer lokale kracht

Nu: De gemeente lanceert duurzaamheidsprojecten vanuit overheidsdoelstellingen.

Straks: De veranderingen voor een leefbare toekomst worden door de gehele samenleving opgepakt. Van onder op en minder geregisseerd door multinationals en overheden. Duurzame initiatieven van inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven zijn essentieel. We willen samenwerken.

Concreet:

- We bieden onze kennis en ons netwerk aan voor duurzame initiatieven.
- We zoeken buiten onze gemeentegrenzen naar subsidies, innovatie en samenwerking.
- We stellen een jaarlijks projectbudget beschikbaar voor duurzame initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven uit onze gemeente.
- We stellen een fonds en/of garanties beschikbaar om duurzame initiatieven mogelijk te maken.

Verbeterdoel: Meer circulair

Nu: Onze grondstoffen raken uitgeput. We halen ons voedsel uit alle hoeken van de wereld. Ook vervuilen we onze omgeving met chemische stoffen en zwerfafval.

Straks: Om Dalfsen nu en in de toekomst leefbaar te houden moet niet alleen gekeken worden naar energie. Lokale productie en hergebruik is de nieuwe norm.

Concreet:

- In 2020 wordt 90% van het gemeentelijke en huishoudelijk afval gerecycled.
- We communiceren en delen informatie over nut, noodzaak en voordelen van lokale duurzame producten en recycling (+educatie).
- We passen lokale wet- en regelgeving aan om hergebruik van bedrijfsafval te stimuleren.
- We werken actief mee aan duurzame initiatieven die de lokale water- en voedselkwaliteit verbeteren.
- We stimuleren lokale productie.

De doelen en bijbehorende acties worden SMART-uitgewerkt in een beleids- en uitvoeringsplan. Tevens wordt ieder doel in die fase financieel onderbouwd.

5.6 Looptijd en technologische ontwikkelingen

De plaats van voortschrijdende technologische ontwikkelingen

De looptijd van het nieuwe duurzaamheidsbeleid wordt acht jaar (2025), met jaarlijkse uitvoering van projecten uit het uitvoeringsprogramma. Als technologische ontwikkelingen sneller of anders verlopen dan we nu kunnen voorzien, bestaat de kans dat bovenstaande doelen achterhaald raken.

Windparken op zee maken op termijn misschien eigen zon- of windinitiatieven overbodig en als rijden op waterstof een vlucht neemt, heeft Dalfsen teveel elektrische laadpalen.

Dit zijn consequenties van koploerschap. De vraag is hoe erg we die consequenties moeten vinden.

Een laadpaal is te verwijderen zodra hij overbodig is, een zonneveld of een windmolen ook. Voor nu is het voldoende dat we weten dat dit niet binnen vijf tot tien jaar aan de orde is.

We kijken naar wat we nu nodig hebben en baseren daar onze maatregelen op. Het jaarlijkse uitvoeringsprogramma houdt het dynamisch en actueel. Koploper willen we zijn omdat we de kansen die er nu liggen willen verzilveren, met in ons achterhoofd de wetenschap dat de risico's van afwachten groter zijn en dat niets voor altijd is.

In de infographic staat onderaan 'uitvoeringsprogramma'. In het beleids- en uitvoeringsdeel worden deze projecten concreet ingevuld. Een groot deel van de lopende projecten krijgt opnieuw een plaats in de aanpak. We verwachten de grootste stappen te kunnen maken in hernieuwbare energie.

Samenvattend

De gemeente Dalfsen wil toe naar een duurzaam leefbare leefomgeving, nu en in de toekomst. Dat moet tot uiting komen in een energieneutrale gemeente en in koploerschap op de vier hoofdthema's. We streven daarvoor ideale- en concrete doelen na op het gebied van energiebesparing en CO2-uitstoot, hernieuwbare energie, lokale kracht en circulair denken en handelen.

6 Partners, verantwoordelijkheden, rollen

De gemeente Dalfsen werkt gezamenlijk met inwoners, maatschappelijke organisaties, duurzame dorpen en bedrijven binnen haar grenzen toe naar het duurzaamheidsdoel. Alle actoren in de Dalfser samenleving zijn partners in het realiseren van een Duurzaam Dalfsen. Daarnaast zijn er ook betrokken partners buiten de gemeentegrenzen.

Bij de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid werkt de gemeente samen met een groot aantal partijen. Daarbij onderscheiden we de volgende rollen:

- *Reguleren*: inzetten van wet- en regelgeving
- *Regisseren*: uitvoering onder leiding van overheid, samen met andere partijen
- *Stimuleren*: overheidsdoel laten realiseren, uitvoering door derden
- *Faciliteren*: initiatieven van buitenaf mogelijk maken.

Daarbij kan de gemeente nog andere rollen vervullen, zoals:

- Signaleren en agenderen van kansen en risico's ;
- Onderzoeken kansen en belemmeringen;
- Wegnemen belemmeringen en ontwikkelen instrumenten;
- Verbinden van partijen;
- Zorgen voor samenhang en continuïteit.

6.1 Duurzame dorpen

Het fenomeen 'duurzame dorpen' is een belangrijk uithangbord voor de gemeente Dalfsen. Met recht kan de gemeente stellen hier in Nederland uniek in te zijn. Het woord 'participatiesamenleving' heeft de afgelopen jaren zijn intrede gedaan, maar in Dalfsen wordt dit gewoon in de praktijk gebracht. In navolging van de oprichting van Duurzaam Hoonhorst in 2009 zijn ook in de andere kernen samenwerkingsverbanden van de grond gekomen. En met succes, sinds 2016 heeft elke kern een duurzame stichting/coöperatie.

Elk dorp heeft haar eigen ambities en tempo van projectuitvoering. Dit kenmerkt lokale initiatieven en zorgt ook voor iets wat past bij de lokale cultuur. De duurzame dorpen nemen zelf het voortouw en de gemeente ondersteunt deze initiatieven daar waar gevraagd en noodzakelijk. Daar waar de markt nog niet het voortouw neemt, ligt een rol voor de gemeente als initiator en trekker. De duurzame dorpen kunnen niet de verantwoordelijkheid dragen voor het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid, en dit mag de gemeente ook niet van hen verwachten. Maar het zijn wel onmisbare samenwerkingspartners in de uitvoering. Het is een andere beweging met bevolgen mensen die vrijwillig werken aan een gezonde en leefbare omgeving dicht bij huis. Waar mogelijk kunnen gemeente en de dorpen samen optrekken, maar de dorpen houden hun eigen zelfstandigheid. Deze kadernota heeft de doelen voor de gemeente als basis. Binnen het verbeterdoel 'Lokale kracht' krijgt het faciliteren van de thema's die de dorpen (voedsel, water, mobiliteit en energie) willen uitwerken een plaats.

6.2 Bedrijven

Bedrijven vormen een belangrijke doelgroep bij het behalen van de door de overheid geformuleerde energiedoelstellingen. De Wet milieubeheer biedt de overheid mogelijkheden om hieraan invulling te geven. De inspanningen op het gebied van energiebesparing bij bedrijven hebben tot nu toe nog niet de gewenste resultaten opgeleverd. Binnen de Energieregio Noord-West Overijssel wordt getracht een bottom-up aanpak voor bedrijven te ontwikkelen. Dit zal samen met vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven gebeuren.

De gemeente kent verschillende bedrijfskringen/ondernemersverenigingen. Dit zijn belangrijke partners bij het verder verduurzamen van bedrijven. Koplopers in de regio worden geïnventariseerd en komen in de communicatie centraal te staan.

De positie van de gemeente richt zich op 2 sporen: "de wortel en de stok". Enerzijds is het de kunst om bedrijven in beweging te krijgen, al dan niet via een beloning of prikkel, anderzijds heeft de overheid ook een handhavende taak. Echter, de beweging kan pas echt op gang komen als er sprake is van intrinsieke motivatie: dat is duurzaam en stimuleert langetermijndenken.

Binnen het Kennispunt Energie van de Omgevingsdienst IJsselland zal het handhavende spoor nadrukkelijk worden opgepakt. Tijdens toezichtmomenten bij bedrijven zal energie een belangrijk controlepunt zijn.

Naast de bedrijfskringen zijn er nog andere bedrijfsorganisaties die een rol kunnen inspelen op weg naar een duurzamer Dalfsen. Dit zijn bijvoorbeeld LTO, Stimuland, brancheorganisaties etc.

6.3 Maatschappelijke instanties

Dwars door de samenleving heen zijn verschillende maatschappelijke instanties actief. Deze richten zich op verschillende doelgroepen en kunnen betrokken worden bij de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid. De reikwijdte zit soms in grote en soms in kleine dingen.

Enkele voorbeelden:

- *Financiële instellingen/banken*: financieringsconstructies voor beleid en initiatieven.
- *Woningcorporaties*: de beide corporaties in Dalfsen (Vechthorst en de Veste) hebben eigen duurzaamheidsdoelstellingen. Vechthorst wil bijv. alle bestaande woningen in 2020 klaar hebben voor energielabel B.
- *Sportverenigingen*: verduurzaming van sportterreinen.
- *ROVA*: op weg naar een duurzaam (her)gebruik van grondstoffen en minder afvalproductie.

6.4 Verantwoordelijkheden

Partners en de gemeente hebben een gemeenschappelijk doel. We willen een leefbare wereld voor ons en voor onze (klein)kinderen – en daarna. Om dat mogelijk te maken, versterken we elkaars specifieke krachten en instrumenten. Dat wordt de inzet voor de werkwijze – daar waar de gemeente geen ingangen heeft, komen de partners in actie - en andersom. De gemeente blijft verantwoordelijk voor het halen van de gemeentelijke doelstellingen voor Dalfsen. De gemeente maakt met de partners afspraken over hun aandeel daarin.

Samenvattend

Dalfsen werkt samen met overheden en met (maatschappelijke) partners. Uitgangspunt voor duurzaamheid is het gemeenschappelijke doel van een leefbare wereld voor nu en later. De samenwerking is gestoeld op het aanvullen van elkaars specifieke krachten en instrumenten. De gemeente heeft afwisselend een regulerende, faciliterende, regisserende en stimulerende rol. De gemeente blijft zelf verantwoordelijk voor het halen van de gemeentelijke doelstellingen.

7 Proces

7.1 Input woordvoerders raadsfracties 15 december 2017

Op 15 december 2016 hebben wethouder Agricola en het team Milieu de conceptstructuur van de kadernotitie besproken met fractiewoordvoerders. Deze bespreking had vooral als doel de verwachtingen van wat in een kadernotitie thuis hoort af te stemmen. Aan het eind van de bespreking is onderstaande vorm uitgetekend. De vakken in de driehoek komen overeen met de niveaus in de infographic in het hoofdstuk 'Waar willen we naar toe?'.

KADERS

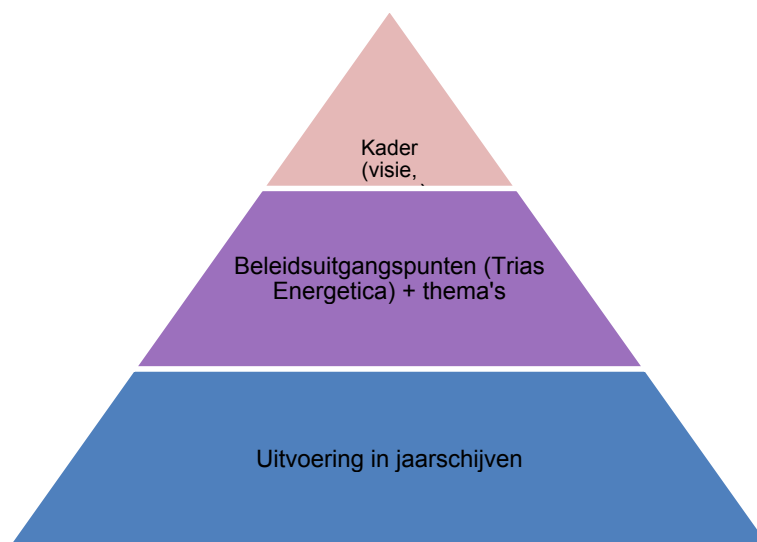
Waarom? Feb.

BELEID

Hoe? feb./ april

UITVOERING

Wat? Projecten

De verbeterdoelen uit de infographic zijn de basis voor de beleidsuitgangspunten en komen overeen met de driehoek KADERS. De concrete doelen voor de uitvoeringsprojecten staan op het niveau van de beleidsuitgangspunten. De uitvoeringsprojecten vormen in de driehoek hierboven de basis (UITVOERING).

De gemeenteraad beslist over kaders en beleid en heeft aangegeven graag mee te kijken met de keuze voor uitvoeringsprojecten. De uitvoering is vervolgens een bevoegdheid van het college.

7.2 Middelen

Voor het schrijven van het beleids- en uitvoeringsplan Duurzaamheid wordt input van externe adviseur(s) gevraagd. De verwerking en begeleiding is in handen van het team Milieu.

De uitvoeringsorganisatie van de kaders zoals ze in deze notitie staan volgt in het beleidsplan.

7.3 Financiën

De kosten voor de externe advisering voor het opstellen van het beleids- en uitvoeringsplan worden betaald uit de Reserve Milieu – Duurzaamheid.

De kosten voor het uitvoeren van de maatregelen uit het Uitvoeringsplan vragen om een jaarlijks bedrag in de begroting. De hoogte van dat bedrag volgt in het beleidsdeel in april. De afgelopen jaren zijn het duurzaamheidsbeleid en duurzaamheidsmaatregelen betaald vanuit de reserve Milieu. Deze reserve is naar verwachting eind 2017 op. Om een structureel duurzaamheidsbeleid mogelijk te maken is een jaarlijks bedrag in de begroting noodzakelijk voor ambtelijke inzet, projecten en budget voor de duurzame dorpen. In de financiële paragraaf bij het beleidsplan Duurzaamheid in april 2017 volgt inzicht in de kosten voor het uitvoeren van maatregelen en de koppeling met bestaand budget, subsidies en de hoogte van het op te voeren uitvoeringsbudget 'Duurzaamheid'. Dit komt terug in de Perspectiefnota 2017.

7.4 Participatie

De duurzame dorpen zijn belangrijke vertegenwoordigers van de samenleving op het gebied van duurzaamheid. In 2016 is ook in de laatste kern een duurzaam dorp van de grond gekomen. Alle duurzame dorpen hebben afgelopen jaar actief meegedacht over kaders en beleid.

In februari/maart: Informeren over de kadernota en het beleids- en uitvoeringsplan Duurzaamheid
 Structureel: Betrekken bij de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid. In communicatieparagraaf van het beleidsplan de vorm opnemen.

7.5 Planning

Wie	Wat	Wanneer	Opmerkingen
College	Besluitvorming kadernotitie	17 januari	
Portefeuillehouder, team Milieu	Uitvraag externe adviseur beleidsplan	Week 4-5	Vooruitlopend op besluitvorming raad februari kaders
Team Milieu	Informeren duurzame dorpen	Week 3 of 4	
Team Milieu, adviseur	Opstellen beleidsplan	Week 6 - 10	Vooruitlopend op besluitvorming raad februari kaders
Raadscommissie	Vorbereidend besluitvormend kadernotitie	6 of 13 februari	
Raadsvergadering	Besluitvormend	27 februari	
College	Besluitvorming beleidsplan duurzaamheid	14 maart	
Team Milieu	Informeren duurzame dorpen	Week 11-12	
Portefeuillehouder, team Milieu	Opzet uitvoeringsprogramma	Week 12	Vooruitlopend op besluitvorming raad april beleidsdeel
Portefeuillehouder, team Milieu	'Meekijksessie' uitvoeringsprogramma met fractievertegenwoordigers	Week 12-13	
Team Milieu	Input financiële consequenties in Perspectiefnota	Maart/april	Vooruitlopend op besluitvorming raad april beleidsdeel
Raadscommissie	Vorbereidend besluitvormend beleidsplan	3 of 10 april	
Raadsvergadering	Besluitvormend beleidsplan	18 april	

Samenvattend

Het proces om in februari kaders voor te leggen aan de gemeenteraad en in april het bijbehorende beleidsplan vraagt een strakke organisatie. De input van de raadsfracties op 15 december 2016 is de basis. Participatie gebeurt via de duurzame dorpen.